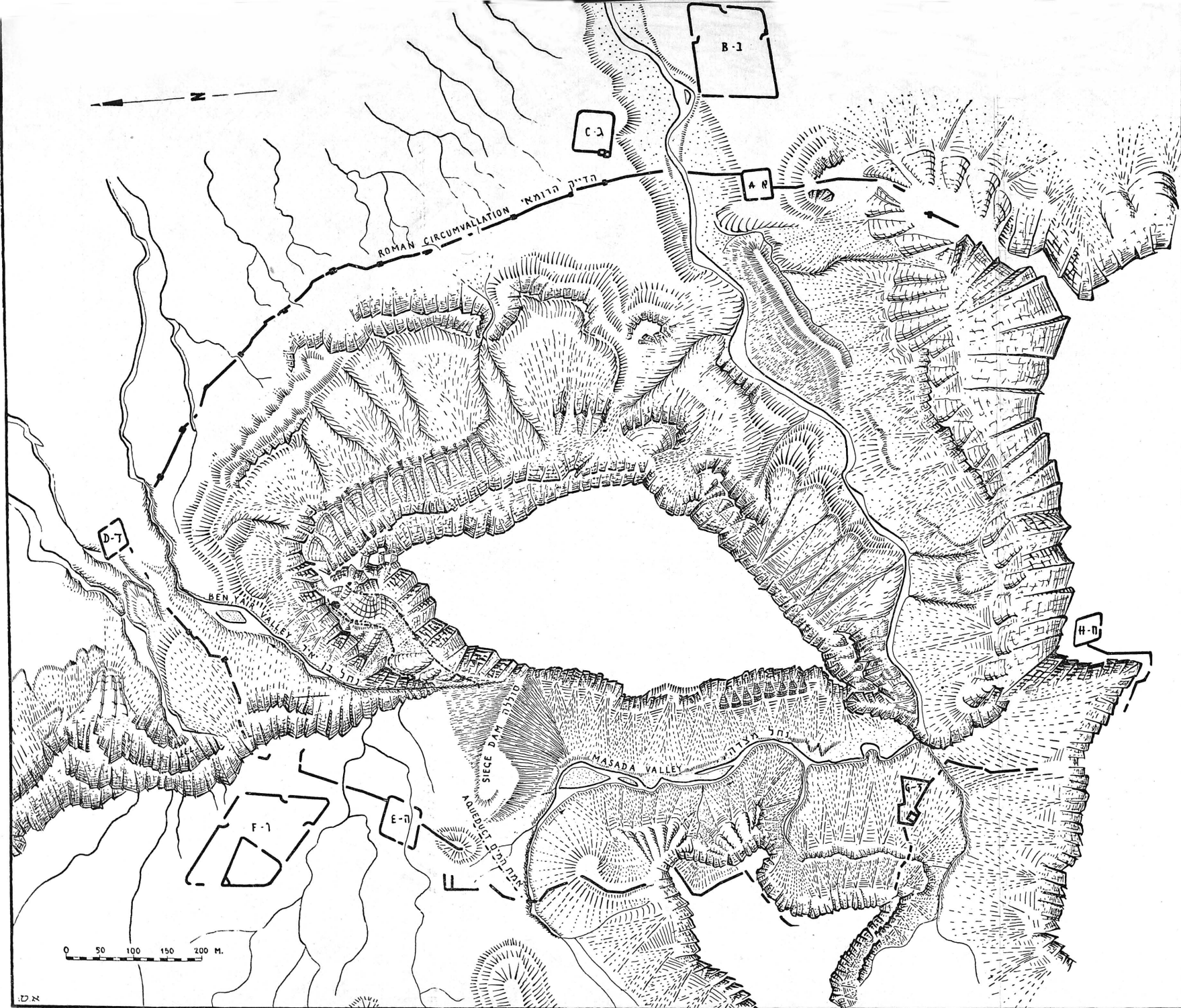
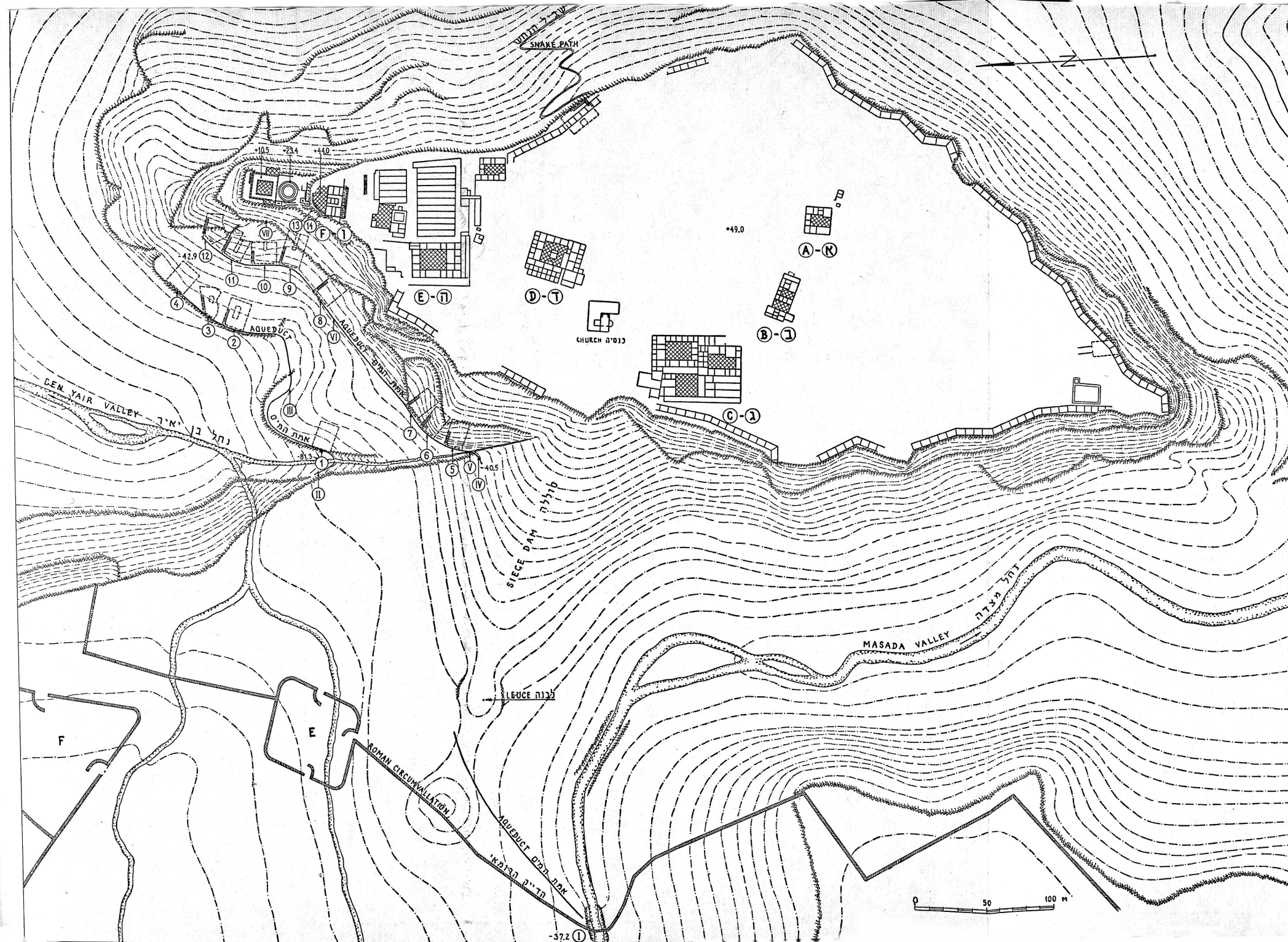

- 4-1 הבריכות בטור התחתון.
 12-6 הבריכות בטור העליון.
 18 בריכת הרחצה של הארמון.
 19 בריכת המקווה של הארמון.
 I מקום הסכר בנחל מצדה.
 II תעלה חצובה המובילה אל טור הבריכות התחתון.
 III חומה בנויה לשם ההגנה על אמת-המים.
 IV שרידי האמה.
 V קמור.
 VI מערת-מגורים.
 VII שרידי מגדל השומרים על שטח הבריכות.

ציור 3. תכנית המבצר ומתקני המים שלו

ובסוללות המצור של הרומאים המקיפים את המצודה⁽³⁹⁾. שולטן, שבילה ארבעה שבועות למרגלות צוק מצדה, סייר את פסגת ההר רק פעמיים⁽⁴⁰⁾, ועל-כן היה סיפק בידיו לערוך תכנית ארעית בלבד של המבנים הנראים ממנה. הוא העיר, ובצדק, ש"יש לקנא בחוקר לעתיד לבוא של המצודה, שכן עבודתו תהיה מגוונת ורבת עניין, ועצם המראה המרהיב עין עשוי לשמש תגמול נאה על עמל החופר"⁽⁴¹⁾.

נוסף על השרידים הפזורים על הפסגה ניכרים סימני עבודתו של האדם גם בצוקים התלולים. כבר וולקוט, חוקרה הראשון של מצדה⁽⁴²⁾, הבחין ביסודות של מגדל עגול בעומק 40—50 רגל מתחת לפסגה הצפונית וכן בחלונות חצובים בסלע, כנראה של בריכה גדולה, שדפנותיהם מסוידים בצבע לבן. דייל (Dale), אנדרסון (Anderson) ובדלאו (Bedlow), שליוו את לינץ' במסע המחקר שלו באיזור ים המלח (1849), גילו⁽⁴³⁾ "במרחק של מאה רגל בקירוב מתחת לפסגה הצפונית שרידים של מגדל עגול, הבנוי על זיו עלפי תהום עמוקה, וחמשים רגל למטה מזה, על זיו אחר, — מסד של חצר ריבועית עם קיר כעין משולש (!), שזוויותיו תומכות את קירותיו של המגדל העגול"... טריסטראם (1864), שהיה כנראה אמיץ-לב יותר או מטפס-הרים מנוסה יותר מקודמיו, כותב: "כשבעים רגל למטה מזה (לפי האומדן שלנו), על זיו צר, היה בנוי מבצר עגול בעל קירות כפולים, וביניהם ריווח של ארבעה רגל. קירות אלה היו מושלמים; אולם אי-אפשר היה לרדת אליהם בלי חבלים. הצלחנו לרדת רק עד לעומק של עשרים רגל, וראינו חלונות אחדים, חצובים בסלע מוצק (שלא יכולנו להגיע אליהם), שהעידו על מציאות מרתפים תת-קרקעיים נרחבים... שלושים או ארבעים רגל למטה מזה מתחדד הסלע, ועל חודו מצויים שרידי של מבצר מרובע, שכפי שיכולנו לראות מתוך שרידי הטיח, הגיע עד לבסיסו של המגדל העגול מלמעלה"⁽⁴⁴⁾.

(39) גם דומשבסקי התעניין כמעט אך ורק בשרידים הרומאים, כנ"ל, עמ' 216, 221—244.

(40) שם, עמ' 64.

(41) שם, עמ' 7.

(42) לפי עמ' 236 Bruennow & Domaszewski.

(43) שם, עמ' 237 לפי J. W. Lynch; *Narrative of the U.S. Expedition to*

the Jordan and the Dead Sea. Philadelphia, 1849, pp. 330 ff.

H. B. Tristram: *The Land of Israel*. London, 1865, p. 298 f. (44)

Bruennow & Domaszewski, p. 242.

קונדר ושולטן יצאו ידי חובתם בציון חלק משרידים אלה בתכנית מצדה שלהם⁽⁴⁵⁾.

ב-1807 נמסר לזיצן (Seetzen)⁽⁴⁶⁾ ואח"כ גם לרובינסון⁽⁴⁷⁾ על מציאתם של עמודים על צוק מצדה, אולם ברור, שהדברים היו אמורים בממצאים על המדרגה העליונה או התחתונה בקצה הצפוני (ר' מטה, עמ' 35 ואילך), שהרי אין שום שרידים של בנייני עמודים על מישור ההר.

במצב זה חל שנוי מאותו פרקדמן, שמבצר מצדה זכה לתשומת לבן של תנועות הנוער היהודי בארץ-ישראל. משנת 1940 ואילך נהגו בחורים חסונים לארגן מחנות במצדה למשך שבוע או שבועיים ולטפס על הצוקים הגובלים עם המישור. קבוצה אחת, בהדרכתו של ש. גוטמן, הגיעה ראשונה ל"מגדל העגול" ולבניין המרובע שמתחתיו. בשנת 1953 ערך גוטמן, שעמד בראש קבוצת מסיירים מחברי הקיבוץ המאוחד, סקר מפורט יותר, שסיכומיו נתפרסמו ב"ידיעות"⁽⁴⁸⁾.

ממצאים אלה הכוללים אולם על עמודים מימי המלך הורדוס, שנשאו בחלקם על תלם עד היום, וכן גילוי מערכת שלמה של בריכות חצובות בסלע, חייבו עריכת סקר ארכיאולוגי יסודי ללא דיחוי.

הוועדה המשותפת של אגף העתיקות, האוניברסיטה העברית והחברה לחקירת א"י ועתיקותיה לקידום המחקר הארכיאולוגי בישראל, בראשותו של פרופ' ב. צ. דינור, שר החינוך והתרבות דאז, דנה בהצעת החברה לחקירת

(45) קונדר (Conder) רשם על תכניתו (Survey of Western Palestine: Memoirs, III, p. 419) מתחת ל"יסודות מגדל מעוגל מצד צפון וכ-80 רגל מרובעות" (שם עמ' 419). הכוונה לבניין העגול המתואר להלן (עמ' 89) מבנה עגול המסומן '830' (רגל מעל לפני הים התיכון ?) ומעבר לזה מבנה מוארך המעוגל מצד מזרח. בעמ' 419 של הדו"ח שלו הוא מעיר על מגדל עגול, שקטרו 20 רגל, הנמצא 70 רגל מתחת לקצה הצפוני של מצדה. למגדל זה קיר עבה מאוד ושני מעגלים של א-ן גזית ואבני גוויל בפנים. מתחת לזה נמצא מצד מרובע על-פני הצוק. שולטן (עמ' 72 ותכנית XIII) מתאר את הבית על המדרגה העליונה ואת המגדל שמתחת לה כ"Tuérme" (מגדלים) ומזכיר את תיאורו של קונדר. בעמ' 66 מעיר שולטן, שלמגדל העגול קוטר של 15 מ' והוא נמצא 90 מ' מתחת לצוק הצפוני. 15 מ' מתחת לו נמצא בניין מרובע הקשור, כנראה, למגדל העגול. שולטן קושר את שני המבנים עם "שביל הנחש" ומביע את ההסכמה לדעתו של טוך (Tuch), שכאן הסתיים המעבר התת-קרקעי מהארמון (השווה מלח' ד' 202).

U. V. Seetzen: *Reisen*, ed. Fr. Kruse, III, Berlin, 1855, p. 23 (46)

E. Robinson, *Biblical Researches in Palestine*, II, London, 1841, p. 240 (47)

(48) ידיעות י"ח, תשס"ו, עמ' 254—267; "מבפנים" ט"ו, תשי"ג, עמ' 468—476.

א"י להתחיל בחקירות שיטתיות במצדה ומינתה ועדת-משנה, שהוטל עליה לערוך תכנית לסקר ארכיאולוגי של מצדה. ועדה זו, שחבריה היו: מ. אבי-יונה, נ. אביגד ומ. דותן, הגישה את הדין וחשבון שלה ב־15 בדצמבר 1954, והצעותיה נתאשרו ב־28 בדצמבר 1954 ע"י הוועדה. הודות להתערבותו של פרופ' ב. מזר, נשיא האוניברסיטה העברית ויושב ראש החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, הסכים הרמטכ"ל, רב-אלוף מ. דיין, שצבא ההגנה לישראל יקבל על עצמו את הדאגה לציד, אספקה, בטחון ושירותי ההובלה, הנדרשים לעריכת הסקר של מצדה.

משלחת 1955 אורגנה כמפעל משותף של האוניברסיטה העברית, החברה לחקירת א"י ועתיקותיה ואגף העתיקות של משרד החינוך והתרבות, בהדרכת מחבריו של סקר זה. כמרכז המשלחת נתמנה מר יוסף אבירם. המשלחת מנתה עשרים סטודנטים ומתנדבים מנקודות יישוב שונות⁴⁹). צה"ל מסר את "מבצע מצדה" לאגף המבצעים של פיקוד הדרום; כל הסידורים נעשו בפיקוחו היעיל של סרן שמעון מגן מתוך מגע הדוק עם מרכז המשלחת. מחנה אחד הוקם למרגלות צוק מצדה, מצד מזרח; ומחנה זה היה מחובר ע"י שביל עם סדום ועין-גדי. מכאן העבירו פרדות ציוד ואספקה (כולל מנות המים שהובאו בכל יום מעין-גדי) דרך שביל מתפתל, שהוכשר למטרה זו לאורך שרידי "שביל הנחש" של יוסף בן מתתיהו, עד למרגלותיו של הצוק בראש הסלע; ומשם הועלה המשא ע"י מנוף, שהותקן על קיר המצודה. מחנה שני הוקם בכיכר השטוחה שליד חורבת הכנסייה; היה זה המחנה הראשי של המשלחת. כל הסידורים תוכננו ביעילות רבה ופעלו כמעט ללא כל תקלה. ואלה הן ההוראות, שניתנו על-ידי הנהלת הסקר:

- א. לבדוק את כל השטח של הסלע לשם קביעת אפיו הארכיאולוגי;
- ב' לערוך תכנית של השרידים הנראים לעין על פני השטח;
- ג. לבדוק במיוחד את השרידים, שנתגלו לאחרונה בצדו הצפוני של הסלע;

ד. לבדוק את מערכת אספקת-המים של מצדה.

49) ואלה שמות המשתתפים במשלחת הסקר הראשונה. תלמידים: מ. ברושי, שרה ברקאי, א. דרוקס, מ. הראל, יעל טברסקי, תמר יורעאלי, י. לוי, א. נגב, אירה נגבי, יעל נמיר, רות סופר, ורדה צביליכובסקי, א. שטרן, יעל שיפמן, מתנדבים ממשקים: מרים אבי-יונה, ג. בן-ארי, מ. ברעם, מ. הורביץ, י. פרידברג, י. רייפנברג, י. שמש. למשלחת הצטרפו: י. אבירם, מ. סופר (מווד) וא. וולק (צלם).